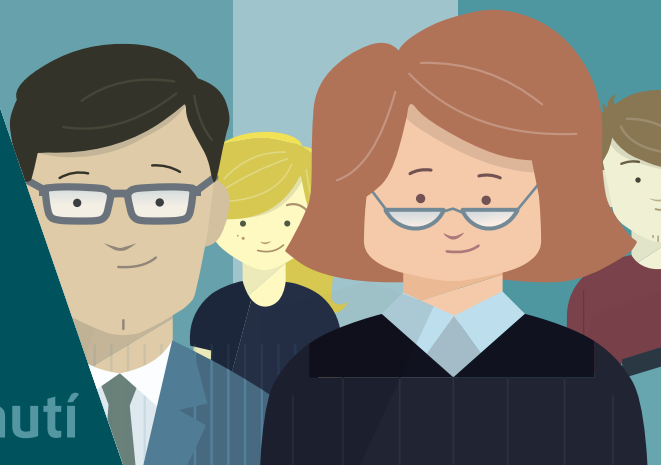

Justice vstřícná k dětem – perspektivy a zkušenosti odborníků

Shrnutí

Listina základních práv Evropské unie stanoví práva, která mají zvláštní význam pro práva dětí v soudním řízení, z nichž nejdůležitější jsou lidská důstojnost (článek 1), zákaz mučení a nelidského či ponižujícího zacházení anebo trestu (článek 4), právo na svobodu a bezpečnost (článek 6), respektování soukromého a rodinného života (článek 7), ochrana osobních údajů (článek 8), zákaz diskriminace (článek 21), práva dítěte (článek 24) a právo na účinnou právní ochranu (článek 47).

Všechny členské státy Evropské unie (EU) mají povinnost zajistit, aby při veškerých činnostech týkajících se dětí byl prvořadým hlediskem zájem dítěte. Toto hledisko má zvláštní význam, pokud se děti účastní trestních a občanských soudních řízení.

Takováto řízení mohou být stresující pro každého – a tím spíše pro děti, které mohou být traumatizovány, pokud příslušné postupy k nim nejsou vstřícné, prostředí je nevhodné a zúčastnění pracovníci nejsou dostatečně vyškoleni. To se týká tisíců dětí. Z dostupných údajů za pouhých 11 členských států vyplývá, že v roce 2010 se stalo obětí trestného činu přibližně 74 000 dětí a 495 000 dětí bylo dotčeno rozvodem rodičů.

Zacházení s dětmi při soudních řízeních je důležitou otázkou v oblasti základních práv, jíž se věnuje i Organizace spojených národů ve své [Úmluvě o právech dítěte](#), kterou všechny členské státy EU ratifikovaly. Svou angažovanost v této věci EU projevuje také tím, že podporuje *pokyny o justici vstřícné k dětem* Rady Evropy z roku 2010 a pomáhá svým členským státům zlepšovat ochranu práv dítěte v jejich soudních systémech.

Tyto pokyny Rady Evropy podporují práva dítěte být vyslyšeno, být informováno, být chráněno a nebyt diskriminováno. Údaje uvedené v tomto shrnutí shromáždila a analyzovala Agentura Evropské unie pro základní práva (FRA) ve spolupráci s Evropskou komisí s cílem zjistit, do jaké míry jsou tato práva dodržována a naplňována v praxi. Ze zjištění vyplývá, že má-li se soudnictví v celé EU stát vstřícnějším k dětem, je ještě třeba vykonat mnoho práce.

Postupy týkající se účasti dětí v trestních a občanských soudních řízeních se výrazně liší nejen mezi členskými státy, ale i v rámci členských států, což ukazuje na nezbytnost jasných a jednotných norem a pokynů a systematického sledování jejich uplatňování. Při účasti v trestních nebo občanských řízeních se dětem nedostává dostatečné podpory; prostředí soudu, které v dětech může vzbuzovat strach, není vždy přizpůsobeno potřebám dětí. Stále nejsou všeobecně uplatňována konkrétní opatření, jako je zamezit přímé konfrontaci dítěte u soudu s obžalovaným, žalovaným nebo svědky či zajistit, aby bylo dítě o řízení informováno a rozumělo mu. Výzkum ovšem ukázal také řadu slibných postupů, z nichž některé jsou v tomto shrnutí stručně popsány.

Zvýšit vstřícnost soudních systémů k dětem znamená zlepšit ochranu dětí a posílit jejich smysluplnou účast, ale také zlepšit fungování justice. Zjištění uvedená v tomto shrnutí mohou členským státům poskytnout užitečné nástroje k určení překážek, nedostatků nebo slabých míst v jejich soudních řízeních, zejména ohledně procesu provádění a uplatňování příslušných směrnic EU. Díky přístupu vstřícnému k dětem, který odpovídá pokynům Rady Evropy, se účast na soudním řízení stane pro děti v EU bezpečnější zkušeností.

Sběr údajů a rozsah výzkumu

V Agendě EU v oblasti práv dítěte se uvádí, že nedostatek spolehlivých a srovnatelných údajů představuje překážku pro vypracování a realizaci politik založených na faktech. V rámci řešení tohoto nedostatku údajů Evropská komise a agentura FRA zhodnotily stávající práce v této oblasti. Koordinovaný a systematický sběr údajů zahrnoval ukazatele týkající se práv dítěte, které agentura FRA vypracovala v roce 2010 a dále rozpracovala v roce 2012 v oblasti rodinného práva. Tyto ukazatele vycházejí z modelu založeného na právech, který byl vypracován Úřadem vysokého komisaře OSN pro lidská práva* a je určen k měření:

- závazků nositelů povinností (strukturálních ukazatelů),
- práce na plnění příslušných norem (procesních ukazatelů),
- výsledků (ukazatelů výstupů).

S cílem získat komplexní porozumění situaci provedla agentura FRA terénní výzkum založený na rozhovorech v 10 členských státech – Bulharsku, Chorvatsku, Estonsku, Finsku, Francii, Německu, Polsku, Rumunsku, Španělsku a Spojeném království** – které byly vybrány tak, aby vzorek odrážel rozmanitost soudních systémů a různou praxi ohledně účasti dětí v justici. V rámci výzkumu byly shromážděny zkušenosti, dojmy a názory odborných pracovníků podílejících se na trestních a občanských soudních řízeních, jakož i zkušenosti dětí, které se těchto řízení účastnily jakožto oběti, svědci nebo účastníci.

První část práce agentury FRA v oblasti dětí a spravedlnosti, představená v tomto shrnutí, se týká perspektiv odborných pracovníků. Posouzeny byly odpovědi 570 soudců, státních zástupců, právníků, soudních úředníků, psychologů, sociálních pracovníků a policistů, kteří jsou v každodenním kontaktu s dětmi, jež se účastní soudních řízení. Tato práce přispěla k získání prvních kvalitativních údajů pro procesní ukazatele a ukazatele výstupů za uvedených 10 členských států EU. Dalším zdrojem údajů pro procesní ukazatele a ukazatele výstupů budou fakta zjištěná v rámci druhé části terénního výzkumu agentury FRA, založené na rozhovorech se samotnými dětmi. Na základě spojené analýzy rozhovorů s pracovníky a s dětmi vydá agentura FRA stanoviska o justici vstřícné k dětem.

Evropská komise souběžně shromáždila statistické údaje o účasti dětí v soudních řízeních ze všech členských států EU, kde byly tyto údaje k dispozici. Tyto údaje zahrnují právní předpisy a politiky, které mají vliv na zacházení s dětmi při soudních řízeních, k 1. červnu 2012, včetně identifikace silných stránek a případných nedostatků. Tato práce přispěla k získání údajů pro strukturální ukazatele.

* Úřad vysokého komisaře OSN pro lidská práva, Human Rights Indicators, A guide to measurement and implementation (Ukazatele lidských práv, příručka k měření a uplatňování), 2012.

** Ve Francii byla práce v terénu provedena v regionech Île-de-France, Provence-Alpes-Côte d'Azur, Franche-Comté, Rhône-Alpes, Poitou-Charentes, Nord-Pas de Calais, Bretagne a La Réunion; v Německu v Berlíně a Braniborsku, Hesensku, Bavorsku, Dolním Sasku, Porýní-Falci, Severním Porýní-Vestfálsku, Hamburku, Sársku, Durynsku a Meklenbursku – Předním Pomořansku; ve Španělsku v Andalusii, Katalánsku a Madridu; ve Spojeném království v Anglii, Walesu a Skotsku.

Klíčová zjištění a doporučení podložená důkazy

Právo být vyslyšeno

Právo být vyslyšeno a vyjádřit své názory má zásadní význam pro účinnou účast v soudních řízeních. Toto právo dětem zaručují EU, Rada Evropy i OSN.

Nestačí ovšem pouze zaznamenat názory dítěte. Podmínkou smysluplné účasti je, aby příslušné orgány vytvořily bezpečné a přátelské prostředí a použily vhodné metody výslechu s cílem určit a zohlednit specifické potřeby dítěte.

„Za dobu své kariéry jsem zaznamenal významné změny: [...] dříve byl výslech dítěte považován za pouhou formalitu v rámci řízení, ale dnes už tomu tak není.“ (soudní úředník, Španělsko)

Někteří respondenti soudí, že vést jednání za přítomnosti dítěte není pokaždé smysluplné a nezbytné, a navrhuje, aby byl počet výslechů pokud možno omezen. Jiní důrazně prosazují právo dětí být vyslyšeny a vyjádřit své názory, přičemž doporučují, aby byly vždy zohledňovány fáze jejich vývoje, jazykové schopnosti a zdravotní stav.

„Mladí lidé chtějí vědět, že člověk, který rozhodoval, znal v době rozhodování jejich názory. Mnoho mladých lidí nechce samo přijímat rozhodnutí. Myslí si, že to není jejich úkol, nechtějí zažívat tlak, který je s tím spojen. Chtějí mít ale pocit, že je člověk, který rozhodoval, v rámci rozhodovacího procesu vyslechl.“ (sociální pracovník, Spojené království)

Zjištění agentury FRA z práce v terénu ukazují, že děti jsou vyslýchány častěji při trestních než při občanských řízeních – vzhledem k nutnosti provádět v trestních věcech důkazy. V občanských řízeních, například ve věcech v oblasti rodinného práva týkajících se mimo jiné rozvodu a péče o dítě, není účast dítěte vždy vyžadována. V trestním řízení existuje více procesních záruk než v občanském řízení, zejména pokud dítě není svědkem, nýbrž obětí trestného činu. V občanském řízení příslušné orgány dítěti rovněž udělují určitá procesní práva častěji, pokud je žalobcem, než pokud je svědkem nebo jiným účastníkem. Videozáznamy a jednací síně vstřícné k dětem jsou také častěji k dispozici a častěji se využívají při trestním než při občanském řízení.

Všichni dotazovaní zdůraznili, že z hlediska omezení a zmírnění případných negativních účinků na děti má velký význam koordinovaná profesionální práce všech zúčastněných odborníků. Jsou-li děti vyslýchány vyškolenými odborníky a existují pokyny o tom, jak děti vyslýchat, je chování pracovníků celkově hodnoceno jako vhodnější. Děti se cítí bezpečněji, pokud je výsledků menší počet, je při nich přítomno méně lidí a vyslýchá je jen jeden vyškolený odborník. V takovém případě mohou lépe uplatnit svá práva a podat platnější, méně ovlivněnou výpověď.

„[...] dítě přijde s rodiči na policii a říká si: ‚Pověděl jsem to policii‘. Myslí si, že policie je státní instituce, které se nemá lhát. Pak přijde k soudnímu vyšetřování a říká si: ‚Pověděl jsem to u soudu, u okresního soudu při vyšetřování. A nyní dítě předvoláme potřetí a řekneme mu: ‚Ted' to budeš opakovat znovu.‘ Je to hrozné.“ (psycholog, Chorvatsko)

Z faktů, které agentura FRA shromáždila v deseti zkoumaných členských státech EU, vyplývá, že členské státy v některých případech nedodržují právo dítěte být vyslyšeno při soudním řízení. Má se za to, že výsledky jak v občanských, tak v trestních řízeních jsou pro děti traumatizující. V trestních i občanských řízeních však bylo dosaženo pokroku směrem k větší vstřícnosti justice k dětem, a to prostřednictvím větší účasti odborníků v oblasti sociální péče během celého soudního řízení, zejména při soudních jednáních v občanských věcech. Pomohlo také přijetí zvláštních opatření na ochranu dětí před opakovanou viktimizací.

Níže uvedená obecná opatření mohou pomoci zajistit, aby bylo právo dítěte být vyslyšeno realizováno k dítěti co nejvstřícnějším způsobem, aby se při tom děti cítily příjemně a bezpečně a aby mohly účinně a svobodně vyjadřovat své názory.

Zřízení specializovaných soudů pro děti

- Specializované trestní a občanskoprávní soudy nemají všechny členské státy. Takovéto struktury přitom častěji disponují zařízením vstřícným k dětem, nástroji pro jejich ochranu a vyškolenými odborníky na problematiku dětí. Členské státy EU, které je nemají, by měly zřídit tyto specializované struktury, jakož i systém právních/soudních odborníků s kompetencemi v oblasti práv dítěte a justice vstřícné k dětem.

Stanovení vyspělosti dítěte

- Pro rozhodnutí o způsobu, jakým by se mělo dítě účastnit soudního řízení, je klíčová vyspělost dítěte. Členské státy EU by měly zavést jasnou právní definici vyspělosti.
- Nejsou-li k dispozici takováto jasná kritéria, mohou vyspělost dítěte posuzovat jednotliví soudci podle vlastního uvážení. Členské státy EU by měly pro posuzování vyspělosti dětí zavést objektivnější metodu, která bude brát v potaz jejich věk a rozumové schopnosti.

Vytvoření procesních záruk pro zajištění účasti dětí

- Odborníci soudí, že procesní záruky v trestních řízeních, například úprava prostředí, v němž probíhá jednání, zohledňující potřeby dětí, snižují u dětí stres a riziko sekundární viktimizace. U trestních i občanských řízení by členské státy EU měly zabezpečit pořizování videozáznamů výsledků, a to i v přípravném řízení, aby se zamezilo zbytečnému opakování, a zajistit, aby tyto záznamy byly právně přípustným důkazem. V případě trestních řízení by členské státy EU měly zavést opatření k zamezení kontaktu mezi dítětem a obžalovaným a všemi dalšími osobami, které v dítěti mohou vyvolávat pocit ohrožení. U občanských řízení by členské státy EU měly zvážit častější využívání mediace jako alternativy k soudnímu řízení.

- Osm z deseti zkoumaných členských států má v trestněprávních předpisech ustanovení o právu dítěte být vyslechnuto jako oběť trestného činu a šest o právu dítěte být vyslechnuto jako svědek. V občanských řízeních může být podle typu věci jednání za přítomnosti dítěte povinné, nebo volitelné, případně nemusí být vůbec upraveno. Členské státy a ve vhodných případech EU by měly uplatňovat inkluzivnější přístup tak, aby se procesní záruky vztahovaly na všechny případy, při kterých se děti účastní soudního řízení, a současně zajistit posuzování vyspělosti dítěte.
- Členské státy EU by se měly postarat o to, aby děti vyslyšeli pouze vyškolení odborníci, a měly by posílit přítomnost specializovaných, vyškolených pracovníků během výslechů. Za tímto účelem je nutná odborná příprava příslušných pracovníků v oblasti metod výslechu vstřícných k dětem. Příslušné orgány by měly rovněž zajistit, aby během všech fází soudního řízení dítě podporovala důvěryhodná osoba nezávislá na jeho rodičích, zejména pokud jde o informování dítěte a přípravu dítěte na výslechy. Také plánování politik EU by se mělo zaměřit na odbornou přípravu pracovníků a harmonizaci osnov.

Poskytování bezplatné právní pomoci, včetně bezplatného a snadného přístupu dětí k právnímu zastoupení

- V trestních věcech poskytují některé členské státy EU bezplatnou právní pomoc pouze osobám, které na ni mají nárok vzhledem ke své finanční situaci. U občanských věcí respondenti ze všech zemí uvádějí nedostatečné právní zastoupení dětí. Členské státy EU by měly poskytovat právní pomoc všem dětem bez jakýchkoli podmínek. Tato pomoc by měla zahrnovat bezplatný přístup k právnímu zastoupení v celém průběhu řízení a odstranění byrokratických překážek, jako jsou zdlouhavá řízení či zjišťování ekonomické situace.
- Členské státy EU by měly zajistit, aby byly všem dětem a jejich rodičům či poručníkům/opatrovníkům poskytovány jasné pokyny o přístupu k právní pomoci a aby byli k dispozici právníci specializovaní na problematiku dětí, kteří budou děti zastupovat v občanských i trestních řízeních.

Slibný postup

Zavedení „tandemových opatrovníků“

Ve Spojeném království (Anglii a Walesu) je pro každé dítě, které je účastníkem občanského řízení, jmenován opatrovník z Poradní a podpůrné služby pro děti a rodinné soudy (*Children and Family Court Advisory and Support Service*), který při řízení vystupuje jménem dítěte. Opatrovníci zastupují děti u soudu a jsou povinni podávat zprávy o přáních a pocitech dětí. Jsou také povinni vysvětlovat právní postupy a průběžně děti informovat o vývoji věci a jejím konečném výsledku. Opatrovníci také jmenují právníky, kteří dětem poskytují právní zastoupení – to se označuje jako „tandemový model“ zastupování. Pokud je názor opatrovníka na zájem dítěte v rozporu s názorem samotného dítěte, může dítě samostatně zastupovat druhý právník.

Ve Finsku platí, že pokud střet zájmů brání tomu, aby opatrovníky dítěte během soudního řízení byli jeho rodiče, je jmenován opatrovník, který před soudem hájí zájmy dítěte. V některých oblastech Finska (například v regionu Kouvola-Kotka) mohou být procesními opatrovníky jmenováni jak sociální pracovníci, tak právníci a tento systém spolupráce se také označuje jako „tandemový model“.

Zkrácení délky řízení

- V sedmi z deseti zkoumaných členských států EU existují zvláštní právní ustanovení, která mají zabránit zbytečným průtahům v trestních případech týkajících se dětí. Ovšem pouze tři členské státy používají zrychlené postupy pro občanské věci s účastí dětí, a to ještě jen za určitých podmínek. Členské státy EU by měly zavést účinné záruky zamezující zbytečným průtahům.
- Členské státy by měly pro občanské i trestní věci zavést jasná pravidla pro omezení celkového přípustného počtu výslechů či slyšení dítěte. Členské státy EU by měly v zájmu snížení počtu výslechů posílit spolupráci mezi odbornými pracovníky v různých relevantních oborech.

Vypracování pravidel a pokynů pro pracovníky, kteří vyslyšají děti

- Zjištění z práce agentury FRA v terénu ukazují, že postupy vedení jednání obvykle závisejí na profesních dovednostech jednotlivců a jsou různé u různých soudů a v různých regionech. Ke snížení počtu výslechů a zlepšení komunikace s dítětem přitom přispívají podrobná standardizovaná pravidla nebo pokyny, jaké se používají například ve Finsku nebo Spojeném království.

Členské státy EU by měly zajistit, aby všichni pracovníci zapojení do soudních řízení obdrželi jasná pravidla a pokyny, zohledňující potřeby dětí, o tom, jak děti vyslyšet. S tím by měla být spojena standardizace postupů a koordinace mezi různými aktéry s cílem sladit jednotlivé výsledky. Při tom je možné vycházet ze slibných postupů. Ke zlepšení postupů by přispěla také výměna pokynů a slibných postupů v rámci členských států EU a mezi těmito státy.

Slibný postup

Vypracování pokynů pro výslechy dětí

Ve Spojeném království (Anglii a Walesu) Ministerstvo spravedlnosti ve zprávě z roku 2011 vypracovalo pokyny pro vyslyšání dětí v roli obětí a svědků. Pokyny *Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on interviewing victims and witnesses and guidance on using special measures (ABE)** (Získání nejlepších důkazů v trestním řízení: pokyny k výslechu obětí a svědků a pokyny k používání zvláštních opatření) jsou určeny všem osobám podílejícím se na příslušném vyšetřování, včetně policistů, sociálních pracovníků pro dospělé a pro děti a právníků. Z výslechů dětí podle pokynů ABE mohou být pořizovány videozáznamy, které mohou být později přehrány namísto vlastního svědectví dítěte.

Pokyny k osvědčeným postupům výslechů stanovila také skotská vláda – ve své publikaci z roku 2011 *Guidance on Joint Investigative Interviewing of Child Witnesses in Scotland*** (Pokyny ke společným výslechům dětských svědků v rámci vyšetřování ve Skotsku). Tyto pokyny předepisují společné výslechy, z nichž se pořizují videozáznamy a které vedou speciálně vyškolení policisté a sociální pracovníci. Sociální pracovníci vyškolení pro vedení společných výslechů v rámci vyšetřování partnersky spolupracují s policisty v rámci stejných pracovišť, aby bylo možné rychle reagovat na žádosti o výslech. Přestože se z těchto výslechů pořizují videozáznamy, standardní praxí je, že dítě během líčení podává ústní svědeckou výpověď.

Ve Finsku se jak policisté, tak psychologové řídí pokyny pro jednání s dětmi a informování dětí. Tyto pokyny vypracovalo Národní výzkumné a vývojové středisko pro sociální zabezpečení a zdraví (*Sosiaalija terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, Stakes/Forsknings- och utvecklingscentralen för social- och hälsovården, Stakes****). Finsko vypracovalo také zvláštní soubor pokynů pro výslechy dětí, které se staly obětí pohlavního zneužívání nebo ublížení na zdraví.

* *Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on interviewing victims and witnesses and guidance on using special measures*: www.justice.gov.uk/downloads/victims-and-witnesses/vulnerable-witnesses/achieving-best-evidence-criminal-proceedings.pdf.

** *Guidance on Joint Investigative Interviewing of Child Witnesses in Scotland*: www.scotland.gov.uk/Publications/2011/12/16102728/0.

*** *Stakes 2003: Opas lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittämistä (Pokyny k vyšetřování případů pohlavního zneužívání a ublížení na zdraví, kde jsou oběťmi děti); nejsou veřejně dostupné.*

Výslechy dětí pomocí zařízení vstřícného k dětem

- I v případech, kdy jsou pro trestní řízení k dispozici místnosti přizpůsobené potřebám dětí, v občanských věcech se používají jen zřídka. Členské státy by měly zajistit, aby výslechové místnosti vstřícné k dětem byly k dispozici nejen pro všechny trestněprávní případy, ale aby je při absenci jiných zařízení vstřícných k dětem bylo možné využít také v občanských věcech. Tyto místnosti by měly být dostupné v celé zemi, včetně venkovských oblastí.
- Mezi členskými státy panují také velké rozdíly, pokud jde o využití dostupných místností

vstřícných k dětem, které závisí na faktorech, jako je přístup k místům vybaveným nahrávacím zařízení. Členské státy by měly odstranit technické a logistické překážky tak, aby se z využívání místností vstřícných k dětem stala běžná praxe.

- Místnosti vstřícné k dětem obvykle obsahují hračky, zařízení pro videozáznamy a nástroje k získávání důkazů. Odborní pracovníci ovšem uvádějí, že vybavení často neodpovídá věkové skupině dítěte. Členské státy EU by se měly postarat o to, aby čekárny a jednací místnosti vstřícné k dětem byly vybaveny v souladu s potřebami různých věkových skupin.

Slibný postup

Používání vhodných pomůcek pro výslech dětí

V několika zemích se používají hračkám podobné materiály, které dítěti umožňují během výslechu lépe komunikovat. Výslechové místnosti vstřícné k dětem na estonských policejních služebnách jsou vybaveny anatomickými panenkami, které je při vyšetřování pohlavního zneužívání možné oblékat a svlékat. Tento prostředek používá řada zemí. Ve Finsku sociální pracovníci často používají „karty s medvídkem“, jež dětem pomáhají vyjádřit své emoce. Existují také další verze těchto karet, které jsou určeny pro starší děti.

Finsko, Kuovola. Materiály používané při výsleších dětí v závislosti na jejich věku a vyspělosti.

Tallinn, Estonsko. Panenky používané při výsleších dětí.

Právo na informace

Právo dětí účastníků se soudních řízení na informace má zásadní význam pro jejich efektivní účast a pohodu. Konkrétní informace podávané v malých, stravitelných dávkách ve všech fázích řízení mohou zmírnit úzkost dětí, které se pravděpodobně poprvé setkávají se soudním systémem, jenž jim může nahánět strach. Dobře informované děti získávají větší sebejistotu i důvěru v soudní systém. Cítí se bezpečněji a hovoří svobodněji – a to znamená, že jsou jejich výpovědi více zohledňovány a děti se mohou plnohodnotněji účastnit řízení.

„Můj názor je, že když sem mají přijít, jsou dost vystrašené a vylekané a ve skutečnosti nevědí, co se s nimi děje, proč je sem vedou. A jsou vystrašené – tak to děti vnímají. Jednou se mě jedna holčička například zeptala: „Budeš mi dávat injekci?““ (soudce, Rumunsko)

V případě trestních soudních řízení je právo na informace zakotveno v právních předpisech všech zkoumaných členských států EU s výjimkou Skotska ve

Spojeném království. Z provedených rozhovorů však vyplývá, že způsob, jakým jsou děti informovány, není zdaleka všude stejný – pokud jde o to, jaké informace jsou podávány, kdy a kým. Právo na informace není tak přesně upraveno v občanských soudních řízeních, kde mohou právníci a sociální pracovníci volněji posoudit, které informace by měly být dítěti poskytnuty.

„[Informování] je velice důležité, protože pokud dítě o jeho právech neinformujeme, nemá jak jinak se o nich dozvědět. [...] Myslím si, že pro dítě je výhoda, když ví, že má na něco nárok. Umožňuje mu to danou věc chtít a požádat o ni.“ (psycholog, Rumunsko)

Informace o řízení obvykle jako první dostávají rodiče, kteří hrají také významnou úlohu při jejich poskytování. Často se od nich očekává, že to budou především oni, kdo bude dítě informovat, kdo mu vysvětlí příslušné materiály – i v případě, že jsou tytéž informace poskytovány přímo jejich dětem. Tato praxe je mezi pracovníky, s nimiž byly vedeny rozhovory, sporná, protože rodiče na děti pravděpodobně nebudou působit nestranně, zejména v občanských řízeních.

„Je pravda, že se nic neplánuje. Ve skutečnosti se nenamáháme zjistit, jaké informace jsou dítěti poskytovány.“ (Státní zástupce, Francie)

Pokud jde o to, jaký typ informací by se měl poskytovat, odborníci v trestněprávní i občanskoprávní oblasti se shodli, že by děti měly být informovány o svých právech, o fázích řízení, o tom, co očekávat od výsledků, a o dostupnosti ochranných opatření. Několik pracovníků hovořilo o tom, jak najít správnou rovnováhu, aby děti byly náležitě informovány, ale nebyly informacemi zahlceny. Konkrétní a srozumitelné informace mohou zmírnit úzkost, kdežto nadměrné množství informací ji může zvýšit.

„Dítě musí dostat některé informace, ale musí se mu podávat po určitých dávkách.“ (právník, Estonsko)

Schopnost dítěte porozumět informacím o řízení ovlivňují jeho věk a míra vyspělosti. Informace by proto měly být přizpůsobeny věku, vývojové fázi, osobní historii a psychickému stavu dítěte. Dotazovaní pracovníci se shodovali, že dětem je třeba podat dostatečné informace a že i velmi malé děti jsou schopny porozumět důležitosti své svědecké výpovědi. Současně však soudili, že u mladších dětí stačí, když porozumí celkovému průběhu řízení a své úloze v něm, a není tedy třeba vysvětlovat jim právní podrobnosti.

Způsoby poskytování informací sahají od internetových materiálů s pokyny pracovníkům, jak a o čem mají děti informovat, přes předvolání nebo informační dopisy určené dospělým po ústní vysvětlení

práv dětí podávaná dětem či speciálně navržené informační brožury pro děti různých věkových skupin hovořící různými jazyky. Rodiče a pracovníci podporující dítě (sociální pracovníci, právní zástupci) by měli informační materiály určené dětem rovněž obdržet, aby dokázali děti informovat jednoduchým a přístupným jazykem.

„Každý nový člověk má k dětem jiný přístup, má jiný názor a jinak rozumí práci, kterou je třeba vykonat [...] nefunguje to efektivně. Jestliže jsme například měli před rokem nějaký případ [...] a některý kolega (nebo já) jsme s dítětem pracovali, tak když za nějakou dobu přijde nový kolega, který řeší novou obsilku a nový případ týkající se stejného dítěte, tento nový kolega dítěti podá informace jiným způsobem. Dítě z toho může být někdy zmatené.“ (sociální pracovník, Bulharsko)

Právo na informace se neuplatní jen v situaci, kdy se děti již účastní soudních řízení, ale také před zahájením řízení tak, aby byly děti informovány o svém právu být vyslyšeny ve věcech, které se jich týkají. Komplexní přístup k této problematice používá Francie.

Respondenti uvedli, že celkové naplňování práva dítěte na informace v trestních i občanských řízeních by bylo možné zlepšit. Pokud jsou informační materiály přizpůsobeny potřebám dětí se zohledněním jejich věku a stupně vyspělosti a jsou k dispozici speciální informační služby, jako je návštěva soudu ještě před hlavním líčením, děti se cítí bezpečněji a hovoří svobodněji, a jejich výpovědi jsou tedy také více brány v potaz.

Slibný postup

Zpřístupnění právních informací a právního poradenství dětem

Ve Francii byla v několika městech zřízena kontaktní místa, kde se mohou děti obrátit na specializované právníky a požádat je o informace o svých právech nebo o poradenství a podporu v občanskoprávní nebo trestněprávní oblasti. Tyto schůzky jsou bezplatné a důvěrné. Kontaktní místa často nabízejí nízkoprahové služby, jakož i horké linky a osvětové akce ve školách.

Tento inzerát propaguje program právní pomoci dětem (Avoc'enfants), v jehož rámci se mohou děti a mladí dospělí dotčení občanskoprávní nebo trestněprávní věcí obrátit na právníka specializovaného na záležitosti dětí a požádat jej o radu či informaci o svých právech.

Povinné postupy ohledně toho, jak, kdy, o čem a kým mají být děti informovány

- Dotazovaní pracovníci obvykle považují vnitrostátní rámce v trestním i občanském právu za příliš obecné. Chybí v nich totiž podrobnosti o tom, kde, kdy, o čem, jak a kým mají být děti informovány. Poskytovány jsou tedy různé informace a děti jsou často informovány nedostatečně. členské státy a případně i EU by měly zajistit, aby bylo právo na informace zaručeno prostřednictvím zákonných ustanovení všem dětem ve všech soudních řízeních.
- Nejslabším článkem ve všech zkoumaných členských státech je zřejmě poskytování informací o soudních rozhodnutích. Informace poskytované po skončení prvostupňového řízení by měly zahrnovat jasnou zmínku o právech dítěte a možnostech, které má, včetně práva podat odvolání a služeb následné péče. Tyto informace by měly být vždy poskytovány jazykem zohledňujícím potřeby dětí a ve formátu odpovídajícím jejich věku a vyspělosti.
- V občanskoprávní oblasti je na povinnost poskytovat dětem informace kladen ještě menší důraz než v trestním soudnictví. Před dosažením věku způsobilosti k právním úkonům jsou děti informovány především prostřednictvím svých rodičů nebo zákonných zástupců. členské státy by měly zvážit posílení role psychologů a příslušných sociálních pracovníků při poskytování informací a rozšíření rozsahu informací poskytovaných dítěti.

Slibný postup

Informování dětských obětí o výsledku řízení

V Německu byla práva obětí a svědků trestných činů posílena prostřednictvím zákona o ochraně obětí z roku 1986 a dvou zákonů o reformě práv obětí. Tyto předpisy zahrnují povinnost informovat oběti o pravomocném rozsudku a zajistit, aby měly přístup k soudním spisům. Obdobně zajišťují informování dětských obětí o výsledku řízení také postupy používané ve Finsku. V případě obětí mladších 15 let se rozsudek doručí právnímu zástupci nebo opatrovníkovi dítěte. Právní zástupce je pak povinen informovat dítě a jeho rodinu. Opatrovník nebo právní zástupce také dítě informuje o všech praktických stránkách rozsudku, například o výplatě odškodnění. Je-li dítě starší 15 let, rozsudek mu je doručen osobně.

Dostupnost služeb podpory pro náležitě informování dětí a jejich rodičů

- Služby podpory, zejména služby podpory pro oběti a svědky, hrají významnou úlohu při poskytování informací dětem a jejich rodičům, přípravě dětí na soudní výsledky, jejich doprovázení během řízení, sledování toho, jak řízení rozumějí, a zajišťování jejich celkové ochrany. Poskytované služby mohou zahrnovat návštěvy soudu před líčením, aby se děti mohly s prostředím soudu seznámit, návštěvy u dětí doma a podporu poskytovanou před, během a po skončení soudního řízení. členské státy EU a případně i EU by měly zajistit, aby byly služby podpory zřízeny a byly dostupné všem dětem, které se účastní soudních řízení.

Slibné postupy

Zajišťování prostředníků pro výsledky

Prostředníci jsou důležitým doplňkem opatření právní podpory, která jsou k dispozici dětem ve Spojeném království (Anglii a Walesu). Prostředník může pomoci naplánovat a realizovat policejní výslech, může soudu podat písemnou zprávu o komunikačních schopnostech dítěte a podávat během jednání za přítomnosti dítěte doporučení ohledně adekvátnosti výslechu. Náklady a omezená dostupnost prostředníků ovšem brání tomu, aby se jejich využívání stalo standardní podpůrným opatřením. Registrovaní prostředníci jsou sice v rostoucí míře využíváni pro podporu velmi malých dětí nebo dětí se zdravotním postižením, které ztěžuje komunikaci, ale nejsou všeobecně dostupní pro mladé lidi bez zvýšené zranitelnosti. Soudci ovšem uvádějí, že je zkušenost s prostředníky přiměla k tomu, že zakazují nevhodné metody výslechu i bez přítomnosti prostředníka.

Další informace viz Youth Justice and Criminal Evidence Act 1999 (zákon o soudnictví pro mládež a dokazování v trestních věcech), www.legislation.gov.uk/ukpga/1999/23/contents

- Většina členských států sice služby podpory nabízí, ale – zejména mezi sociálními pracovníky – panuje shoda, že je třeba dělat mnohem více. členské státy, ve kterých nejsou postupy pro informování povinné, své programy podpory podle všeho zaměřují na závažné případy a konkrétní druhy trestných činů, jako je obchodování s lidmi nebo pohlavní zneužívání, a na oběti, nikoli nezbytně na svědky. Děti a jejich rodiče navíc často nedostávají dostatečné informace o službách podpory, které jsou jim k dispozici,

a proto těchto služeb nemohou využít. Je třeba učinit kroky, které zajistí, že dětem a jejich rodičům nebo opatrovníkům budou sdělovány informace o službách podpory a přístupu k nim. členské státy by měly také uznat významnou roli, kterou z hlediska informování a podpory dětí hrají rodiče a podpořit snahy o zvýšení informovanosti rodičů a o posílení podpory rodičů.

Jedna osoba odpovědná za přípravu, informování a podporu dítěte před soudním řízením, v jeho průběhu i po jeho skončení

- V oblasti trestního i občanského práva jsou vnitrostátní rámce obvykle příliš obecné a nestanoví, kdo je povinen děti informovat. Úkol poskytnout informace tak může připadnout rodičům bez ohledu na to, zda jsou sami dobře informováni a zda nejsou zaujatí jakožto účastníci řízení. V jiných případech si mohou příslušní pracovníci vytvořit vlastní, často nejednotné postupy. členské státy a ve vhodných případech EU by měly zajistit poskytnutí jasných pravidel a pokynů pro informování dětí příslušným pracovníkům, aby byl zaručen jednotný, standardizovaný přístup zohledňující potřeby dětí. To vyžaduje také patřičnou odbornou přípravu všech pracovníků, kteří děti informují.
- Výzkum ukazuje, že děti jsou nedostatečně informovány, pokud není jako kontaktní osoba určen jeden konkrétní pracovník, který dítě informuje a připravuje v celém průběhu řízení. členské státy by proto měly zvážit možnost určovat takovou jednu odpovědnou osobu. Tento pracovník by měl být dostatečně vyškolen, měl by být k dispozici ve všech fázích řízení a měl by vystupovat jako prostředník mezi dítětem a službami podpory, orgány pro ochranu dětí, policisty, soudci, státními zástupci, právníky a rodiči. Má se za to, že pro tuto úlohu se hodí sociální pracovníci, protože ti mohou dítě podporovat dlouhodoběji než soudci nebo jiní právníci. Není-li jediná kontaktní osoba k dispozici, měly by členské státy zajistit, aby mezi různými aktéry s povinností informovat děti probíhala účinná koordinace.

Dostupnost informací v podobě přístupné dětem

- Řada zemí připravila materiály vstřícné k dětem, které vysvětlují právní postupy, práva dítěte, úkoly zúčastněných osob, soudní předvolání a právní oznámení určená dětem a také to, co děti čeká u soudu. V jiných zemích děti dostávají jednoduše stejné materiály, jaké se používají pro informování dospělých, a ani ty nemusí být vždy

k dispozici. členské státy by měly zavést jasná standardizovaná pravidla pro informace vstřícné k dětem, které budou poskytovány dětem účastnícím se všech soudních řízení, aby se zajistilo rovné zacházení s těmito dětmi. Měly by používat mnoho různých kanálů a formátů, jako jsou brožury a letáky dostupné na internetu i ve vtištěné formě, a to včetně písemného a ústního poskytování informací. Již vytvořené materiály by měly být používány a sdíleny v rámci členských států EU i mezi nimi.

Slibný postup

Poskytování informačních brožur vstřícných k dětem

Skotský úřad zpravodajů pro otázky dětí (*Scottish Children Reporter Administration*) vypracoval sérii letáků určených dětem a popisujících systém jednání za přítomnosti dětí a úlohu dítěte v tomto systému. Letáky jsou k dispozici pro různé věkové skupiny: pět až osm let, osm až 12 let a 13 let a více *. Zpravodaj pro otázky dětí tyto letáky zašle dítěti (nebo jeho rodičům, pokud je dítěti méně než 12 let) spolu s odůvodněním, proč bylo dítě doporučeno ke slyšení. Z těchto materiálů vychází sociální pracovník při diskusích s dítětem, kdy vysvětluje průběh budoucího jednání a odpovídá na otázky dítěte. V závislosti na věku a schopnostech dítěte může sociální pracovník použít metody herní terapie. Skotský úřad zpravodajů pro otázky dětí provedl výzkum se zapojením dětí o účinnosti způsobů, jakými v současnosti prosazuje zájmy dětí, a zjistil, že děti nedostávají dostatek informací. Úřad následně připravil projekt přepracování svých materiálů za přispění dětí, které mají se systémem zkušenost **.

* Skotské brožurky: www.scotland.gov.uk.

** *Getting It Right For Every Child – Children and young people's experiences of advocacy support and participation in the Children's Hearings System: Big Words and Big Tables* (Správný výsledek pro každé dítě – zkušenosti dětí a mladých lidí s podporou a účastí v systému slyšení pro děti: dlouhá slova, dlouhé tabulky): www.gov.scot/Publications/2006/04/27142650/0.

Právo na ochranu a na soukromí

Mezinárodní normy jasně stanoví, že prioritou je ochrana dětí zapojených do soudních řízení, přičemž současně účast dětí podporují. Aby se mohly děti plně a účinně zapojit a aby se zabránilo jejich případné opakované traumatizaci, je nutné vytvořit prostředí, které bude děti chránit a ve kterém budou v bezpečí.

Opatření na ochranu dětí existují na mnoha různých úrovních během celého řízení a jejich uplatňování je třeba považovat za klíčový způsob, jak zajistit justici vstřícnou k dětem. Mají význam také pro zajištění práva dítěte být vyslyšeno a informováno nediskriminačním způsobem, se zohledněním zájmu dítěte, který zahrnuje opatření na ochranu jeho soukromí. Obecně platí, že existence jednotných a systematických postupů vstřícných k dětem, které se řídí jasnými předpisy a pokyny, zvyšuje pravděpodobnost, že bude dítě chráněno a v bezpečí. Příslušní pracovníci nicméně uvádějí, že v některých oblastech je důležitá flexibilita, aby mohli svůj přístup přizpůsobovat povaze jednotlivých případů.

„Samozřejmě nemůžete zajistit, aby [informace] vedly vždy k pocitu bezpečí. Právě naopak, mohou dokonce vést k větší úzkosti. Dá se říct, že bychom na to jako dospělí neměli příliš myslet, že děti musí být chráněny. Samozřejmě na tento aspekt nevyhnutelně také musíte myslet – že úkol chránit dítě je důležitější než účast dítěte v případě. [...] Na druhou stranu, když mluvíte jen o případě a o tom, jak bude probíhat, nemůže to nikdy uškodit.“
(opatrovník (jiný odborník), Finsko)

Zjištění agentury FRA z práce v terénu a údaje sebrané Evropskou komisí ukazují, že převážná většina zkoumaných členských států vyvíjí značné úsilí, aby zajistila bezpečnost dětí účastnících se trestních řízení a chránila jejich soukromí. Právo dětí na ochranu a jejich právo na soukromí jsou zřejmě rozvinuty nejvíce, a to jak ze strukturálního, tak z procesního hlediska. Právo dětí na soukromí je několika způsoby upraveno také v občanském právu.

Je třeba přijímat preventivní opatření na ochranu dětí před hrozbami, jako jsou odvěta, zastrašování a opakovaná viktimizace. Tato opatření jsou zvláště důležitá, je-li dítě obětí domácího násilí nebo zneužívání blízkou pečující osobou. Když se dítě dostane do kontaktu se soudním systémem, je vážně ohroženo také jeho soukromí, zejména pokud daný případ upoutá pozornost sdělovacích prostředků. S ohledem na to stanoví pokyny Rady Evropy řadu opatření s cílem zajistit plnou ochranu soukromí dětí. Zejména by média neměla zveřejňovat osobní informace týkající se dětí a jejich rodin, včetně jmen, podob a adres. Je třeba podporovat používání videokamer ve všech případech, kdy je dítě vyslýcháno nebo podává výpověď. V těchto situacích by měly být přítomny jen přímo zúčastněné osoby, a pokud dítěti hrozí nebezpečí, měla by být zachována důvěrnost veškerých informací, které dítě poskytne. Přístup k osobním údajům a předávání osobních údajů by měly být možné pouze ve zcela nezbytných případech, a to se zohledněním zájmu dítěte.

Systémy ochrany dětí

- Členské státy EU musí zajistit, aby s dětmi, jež se účastní soudních řízení, bylo vždy nakládáno jako s osobami vyžadujícími zvláštní ochranu, přičemž je třeba vzít v potaz jejich věk, vyspělost, stupeň porozumění a případné komunikační obtíže. Systémy ochrany dětí by měly vycházet z integrovaného a cíleného přístupu, který zohledňuje nejen zvláštní potřeby dětí jako takových, ale také veškeré další faktory zranitelnosti, například u obětí nebo svědků pohlavního zneužívání nebo domácího násilí, děti se zdravotním postižením či děti v postavení migranta. To by zahrnovalo posílení systému pracovníků odpovědných za případy týkající se dětí, kteří by měli odborné znalosti v oblasti ochrany a bezpečnosti dětí a schopnost identifikovat případné specifické potřeby ochrany. Plánování politik EU by se mělo zaměřit na poskytování pokynů pro účinné, koordinované systémy ochrany dětí.

Slibný postup

Ochrana totožnosti dětí na internetu

V Estonsku neobsahují soudní listiny, které jsou přístupné veřejnosti (mimo jiné na internetových stránkách soudu), údaje, podle nichž by bylo možné dítě identifikovat. Používají se pouze iniciály jména dítěte.

Francouzské zákony o svobodě tisku rovněž zajišťují ochranu jmen dětských obětí před zveřejněním.

Zdroj: Loi du 29 juillet 1881 sur la liberté de la presse (1881), Article 39 bis

Vytvoření procesních záruk pro zajištění ochrany dětí

- Vnitrostátní právní rámce stanoví pro soudní jednání mnoho různých ochranných opatření, která by se měla považovat za základní předpoklad justice vstřícné k dětem. V praxi jsou ovšem tato opatření často využívána nedostatečně a obvykle podle volného uvážení soudců. Některá mohou mít také působnost omezenou podle věku dítěte nebo jeho postavení v řízení – například se vztahují na oběti, ale nikoli na svědky. Členské státy by měly zavést procesní záruky a sledovat jejich uplatňování tak, aby bylo zajištěno, že před újmou, možnou opakovanou traumatizací a identifikací před soudním řízením, v jeho průběhu i po jeho skončení budou chráněny všechny děti, které se účastní jakéhokoli soudního řízení.

- K těmto ochranným opatřením patří videozáznamy, které by se měly používat standardně v trestních řízeních a volitelně v občanských řízeních. Systém by také měl být nastaven tak, aby se omezil počet výslechů, aby byla regulována přítomnost pracovníků a aby byl zajištěn přístup ke službám podpory a osobám poskytujícím dítěti pravidelnou podporu, a to během celého řízení i po jeho skončení.
- Policejní stanice, soudní budovy a další místa, kde jsou děti vyslýchány, by měly být vybaveny funkční nahrávací technikou a pracovníci by měli být vyškoleni k jejímu používání. Je nutné vhodně rozdělit lidské a finanční zdroje.
- Soukromí dětí účastníků se soudních řízení by mělo být chráněno prostřednictvím opatření na ochranu totožnosti, jako je bezpečná úschova nahrávek s náležitým ohledem na právní předpisy o ochraně údajů.

Slibný postup

Zamezení kontaktu mezi dítětem a obžalovaným

Centrum pro podporu obětí v Tartumaa (*Tartumaa Ohvriabikeskus*) v Estonsku zřídilo pro zvláště traumatizované děti samostatný vchod v zadní části budovy. Samostatné vchody mají také některé jednací místnosti soudů ve Finsku a ve Spojeném království jsou samostatné vchody a čekárny vysoce ceněným aspektem soudního systému.

Estonsko. Samostatný vchod v zadní části budovy Centra pro podporu obětí v Tartumaa.

- Členské státy by měly zavést opatření k zamezení kontaktu s obžalovaným nejen během výslechu (například přímé video přenosy, zástěny oddělující dítě od obžalovaného nebo vykázání obžalovaného z jednací síně během výpovědi dítěte), ale také před výslechem a po výslechu. Členské státy a v příslušných případech také EU by měly zajistit, aby bylo ve všech fázích řízení k dispozici prostředí vstřícné k dětem a aby

byly všechny soudy a policejní stanice vybaveny vhodnými čekárnami vstřícnými k dětem a samostatnými vchody. Tyto prvky je třeba soustavně používat pro ochranu dítěte před setkáním s údajným pachatelem nebo rodinným příslušníkem, který je s dítětem ve sporu, a před nepříjemným prostředím během čekání na výslech.

Právo na nediskriminaci

Podle pokynů Rady Evropy jsou základními zásadami justice vstřícné k dětem ochrana před diskriminací, zájem dítěte, důstojnost a právní stát. Dotazovaní pracovníci uvedli, že nediskriminace má zvláštní význam u dětí se zdravotním postižením nebo s odlišnou státní či etnickou příslušností.

Respondenti upozornili, že navzdory platným právním předpisům o rovném zacházení existují problémy týkající se zranitelných dětí, přičemž povaha těchto problémů je v různých zemích různá. V některých zemích se respondenti zaměřili na zacházení s romskými dětmi, v jiných na oběti obchodování s lidmi. Ve všech případech respondenti zdůraznili nutnost zohledňovat specifické potřeby dítěte a vyjádřili znepokojení nad nedostatečnými odbornými znalostmi osob přicházejících do styku s dětmi a nad přístupností prostředí.

„[...] Neexistuje soustavný přístup, jak se o tyto děti [se zdravotním postižením] v rámci systému postarat; každý ten problém přesouvá na ostatní. [...] Řekl bych, že jakmile jsme konfrontováni s dítětem, které má tyto problémy a potřebuje účast různých aktérů – v sociální, zdravotnické, vzdělávací a soudní oblasti – tak najednou vidíme selhání systému, který nebyl koncipován tak, aby se o tyto děti dokázal postarat.“ (státní zástupce, Francie)

V rámci soudních řízení je třeba pro děti zajistit rovné zacházení bez ohledu na pohlaví, rasu, barvu pleti, etnický nebo sociální původ, genetické rysy, jazyk, náboženské vyznání nebo přesvědčení, politické či jakékoli jiné názory, příslušnost k národnostní menšině, majetek, narození, zdravotní postižení, věk, sexuální orientaci, genderovou identitu nebo vyjádření genderové identity. Členské státy by měly věnovat pozornost především zvláště zranitelným dětem, například dětem žijícím v extrémní chudobě nebo dětem v postavení migrantů odloučeným od rodičů.

Zajištění rovného zacházení se všemi dětmi, které se účastní soudních řízení

- Členské státy a ve vhodných případech EU by měly zajistit rovné zacházení s dětmi v rámci všech příslušných procesních záruk a veškerých služeb, které jsou dětem poskytovány před jejich

účasti v soudním řízení, během této účasti i po jejím skončení. Údaje týkající se přístupu dětí ke spravedlnosti by měly být k dispozici o všech dětech, a to v členění podle skupin (jako jsou zvláště zranitelné děti), aby byl zajištěn cílený přístup a aby bylo možné sledovat přístupnost justice.

- Respondenti vyjádřili znepokojení nad nedostatkem odborných znalostí o otázkách rozmanitosti, který může vést k horší přístupnosti služeb. Všichni příslušní pracovníci by měli být informováni o různých typech zranitelnosti dětí a buď pověřovat prací odborníky na tyto typy zranitelnosti, nebo s těmito odborníky spolupracovat. Měly by být zavedeny pokyny a protokoly, které pracovníci provedou příslušnými postupy. Tyto pokyny a protokoly by měly být součástí balíčků ochranných a bezpečnostních opatření.
- Britští respondenti kladně hodnotili iniciativu Spojeného království, které dostupné materiály vstřícné k dětem nechalo přeložit do různých jazyků. Upozornili i na další pozitivní příklady, například na skutečnost, že dívky, které se staly obětí pohlavního zneužívání, jsou vyslýchány policistkami, nebo na pokyny pro státní zástupce ve Spojeném království o tom, jak vyslýchat osoby s mentální retardací. Členské státy by měly zajistit, aby existovaly specifické pokyny a předpisy, které budou upravovat a upřesňovat podporu, jež má být poskytována dětem účastnícím se soudních řízení, mimo jiné prostřednictvím vhodných informací v jazyce a ve formě, kterým děti rozumějí, se zohledněním potřeb ohledně tlumočení a překladu či překážek souvisejících s tělesným nebo jiným postižením.
- Speciální pozornost by měly členské státy věnovat usnadnění přístupu ke spravedlnosti a poskytování nezbytné právní pomoci, právního zastoupení a podpory dětem, jež jsou kvůli své situaci zvláště zranitelné.

ČINNOST AGENTURY FRA

Zaměřeno na nepřátelství k dětem se zdravotním postižením

Cílené nepřátelství k dětem se zdravotním postižením je oblast, kde ve všech členských státech EU panuje velký nedostatek údajů. Agentura FRA připravila inovativní projekt, který se bude zabývat nízkou mírou oznamování zneužívání, nedostatkem podpory a špatnou informovaností o právech mezi dětmi se zdravotním postižením a zmapuje postupy pro řešení těchto problémů.

Komplexní srovnávací informace o právních předpisech, politikách a službách dostupných v EU pomohou orgánům EU, členským státům EU a občanské společnosti proti tomuto nepřátelství účinně bojovat. Zpráva bude k dispozici v roce 2015.

Další informace najdete na adrese: <http://fra.europa.eu/en/project/2012/children-disabilities-targeted-violence-and-hostility>

Zásada zájmu dítěte

Podle pokynů Rady Evropy je zájem dítěte jednou ze čtyř základních zásad justice vstřícné k dětem.

Ovšem i když je pojem zájem dítěte součástí normativního rámce ve většině zkoumaných členských států EU, většina respondentů jej vnímá jako složitý a neurčitý termín, který závisí na výkladu, a uvádí, že chybějí nástroje umožňující stanovit, posoudit a podávat zprávy o tom, jak byl zájem dítěte naplněn. Respondenti kritizovali absenci konkrétní definice, která podle jejich názoru může vést k manipulaci, subjektivitě a přijímání rozhodnutí, která ve skutečnosti nechrání práva dětí.

„Zájem dítěte v jakém smyslu? V trestním právu jde o pravdu, o objektivní pravdu. V případě dítěte to znamená, že pokud se stalo obětí trestného činu, pachatel by měl být potrestán.“ (soudce, Bulharsko)

Výbor pro práva dítěte¹ upozorňuje, „že úsudek dospělého o zájmu dítěte nemůže převážit nad povinností dodržovat všechna práva dítěte podle Úmluvy. Připomíná, že v Úmluvě neexistuje hierarchie práv; všechna práva, která jsou v ní stanovena, jsou v ‚zájmu dítěte‘ a žádné právo nelze odepřít na základě negativního výkladu zájmu dítěte.“

S cílem usnadnit pochopení a používání této zásady výbor stanovil sedm aspektů, které je při posuzování zájmu dítěte třeba zohlednit: právo dětí vyjádřit

¹ Výbor pro práva dítěte, Obecná připomínka č. 14 o právu dítěte na prvořadé zohlednění jeho zájmů (CRC/C/GC/14), článek 3 odstavec 1, 2013.

se ke každému rozhodnutí, které se jich týká; identita dítěte; zachování rodinného prostředí a udržení vazeb; péče o dítě, jeho ochrana a bezpečí; situace zranitelnosti dítěte; právo na zdraví; a právo na vzdělání.

Uplatňování zásady zájmu dítěte

- Při uplatňování zájmu dítěte jde o uplatňování práv dítěte. Jak vysvětluje Výbor pro práva dítěte, je zájem dítěte třeba považovat za právo, zásadu a procesní pravidlo. Aby se zamezilo negativnímu výkladu, jsou nutná jasná právní kritéria, která ovšem zřejmě chybí.
- Příslušní pracovníci hovoří také o absenci nástrojů umožňujících stanovit, posoudit a podávat zprávy o tom, jak byl zájem dítěte naplněn. Právní předpisy by proto měly také ukládat povinnost, aby rozhodnutí obsahovala „vysvětlení toho, jak bylo při rozhodování právo dodrženo, tedy o čem se mělo za to, že je to v zájmu dítěte, z jakých kritérií se vycházelo a jak byl zájem dítěte posouzen v porovnání s jinými aspekty“².

Školení odborníků

V pokynech Rady Evropy z roku 2010³ je jasně uvedeno, že pro zajištění účinné účasti dětí by měli být s dětmi v kontaktu specializovaní a vyškolení odborníci, kteří by je měli informovat, vyslyšet a chránit.

Tak tomu ovšem vždy není. Potřebnost školení odborníků pracujících s dětmi je zvláště zřejmá s ohledem na nízké povědomí o pokynech Rady Evropy o justici vstřícné k dětem mezi dotazovanými pracovníky. Pracovníci by tedy měli absolvovat odbornou přípravu o potřebách a právech dětí, metodách komunikace a řízení vstřícném k dětem, a to s přihlédnutím k rozdílnému věku a osobní situaci dětí.

„U řady věcí [...], kde jsem měl pocit, že jsem to dřív možná tak nějak intuitivně dělal správně, je ale samozřejmě dobré jednou slyšet, jak to dělat správně z psychologického hlediska, a pak dokázat opravovat chyby a snažit se taky trochu držet krok s těmito pokyny. Přál bych si, aby bylo mnohem více školení, protože v rámci justičního vzdělávání vůbec žádná nejsou.“ (soudce v oblasti rodinného práva, Německo)

Z pracovníků, s nimiž byly vedeny rozhovory, se programů odborné přípravy zúčastnily přibližně dvě třetiny, přičemž sociální pracovníci je absolvovali častěji než právníci. Přestože v řadě zemí právní předpisy stanoví, že odborná příprava je povinná, ve skutečnosti je obvykle pouze nabízena a účast je dobrovolná. Existuje řada úspěšných programů odborné přípravy, ale jejich dostupnost je v některých členských státech zřejmě výrazně nedostatečná. Mnoho odborníků navrhovalo zlepšení, například větší rozsah školení soudců na téma komunikace s dítětem a větší rozsah školení sociálních pracovníků o právních systémech. Odborníci také uváděli, že úspěšnost používání metod soudnictví ve věcech mládeže závisí na řadě faktorů, včetně osobnosti, rodičovství a spolupráce.

„Neměli bychom dopustit, aby v důsledku odborné nezpůsobilosti a nezkušenosti vyšetřovatelů, státních zástupců, vyšetřujících policistů nebo soudců či donucovacích orgánů obecně skončil neúspěšně případ, který by zkušený odborník dokázal vyřešit. V určitém okamžiku začnou být lidé soudním systémem zklamaní. V čem je problém? Problémem je nedostatečná odborná příprava těchto úředníků, nás, státu. Tohle je v naší pravomoci.“ (soudce, Bulharsko)

Mnozí se domnívají, že specializace a přiměřená odborná příprava týkající se práce s dětmi chybí ve všech profesních oblastech systému soudnictví ve věcech mládeže. Respondenti soudí, že právníkům by prospěla odborná příprava na téma interakce s dítětem a sociálním pracovníkům na téma právních předpisů týkajících se dětí.

Všeobecné a další vzdělávání všech pracovníků, kteří jsou v kontaktu s dětmi

- Členské státy EU, jakož i vnitrostátní a evropská profesní sdružení by měly zajistit, aby pracovníci, kteří pracují s dětmi, absolvovali vhodnou povinnou odbornou přípravu v oblasti práv dítěte, komunikace s dětmi a právních předpisů týkajících se dětí. To se týká nejen soudců a státních zástupců, ale také pracovníků v přední linii, jako jsou policisté a zaměstnanci soudu.
- Školicí kurzy by měly být pořádány na vnitrostátní úrovni, a to s využitím harmonizovaných osnov, aby měli všichni pracovníci rovnou příležitost vzdělávat se a aby se zamezilo nerovnému zacházení s dětmi podle toho, kde žijí. Je třeba podporovat výměnu slibných postupů v rámci členských států a mezi nimi, jakož i vypracování modulů odborné přípravy EU.

² Tamtéž.

³ Rada Evropy (2010), *Pokyny Výboru ministrů Rady Evropy o justici vstřícné k dětem*, kapitola IV oddíl A odstavce 4 a 5.

- Odbornou přípravu by měl doplňovat také dohled a víceoborová výměna postupů mezi odborníky.

Slibný postup

Odborná příprava policistů v oblasti vyslýchání dětí

Finsko nabízí roční víceoborový program odborné přípravy v oblasti výsledků pro policisty a zdravotníky, kteří vyslýchají děti nebo s nimi vedou rozhovory. Odbornou přípravu pořádá Státní policejní ředitelství a Centrum forenzní psychiatrie. Tento kurz absolvovala většina policistů a psychologů pracujících na poli trestního řízení. Celkově se přitom shodují, že u jednání v rámci přípravného řízení přispívá k větší vstřícnosti vůči dětem.

Obdobně jsou v Chorvatsku policisté povinni zúčastnit se tříměsíčního programu odborné přípravy, který pořádá ministerstvo vnitra. Po jeho absolvování obdrží osvědčení a získají oprávnění podepisovat policejní protokoly v případech týkajících se dětí.

Víceoborová spolupráce

Mezinárodní normy, jako jsou pokyny Rady Evropy, vyzývají k posílení profesní spolupráce napříč obory s cílem usnadnit soudní řízení a rozhodování.

„Pracujete v systému sporných řízení, ale současně jde o kooperativní proces. Nevím tedy o žádném právníkovi, který nepracuje v takovémto rámci. Stojí to na spolupráci.“
(sociální pracovník, Spojené království)

Víceoborová a mezioborová spolupráce může mít mnoho podob. Může jít o obecné formy spolupráce, které jsou součástí základního přístupu k soudnímu řízení nebo které se týkají konkrétních případů. Může také probíhat v mnoha různých rovinách: v rámci profesní skupiny nebo mezi různými profesemi (například týmová práce sociálních pracovníků a právníků), v rámci jedné oblasti soudnictví nebo mezi různými oblastmi (například lepší

koordinace mezi občanskými a trestními řízeními), případně v kombinaci obou možností (například když si soudci a sociální pracovníci vyměňují osvědčené postupy nebo pracují na případech dětí, které se účastní jak trestních, tak občanských řízení).

V několika zemích existují formální dohody nebo protokoly na podporu profesní spolupráce. Většinou však víceoborová spolupráce probíhá na neformálním základě a vychází ze sítě osobních kontaktů a vazeb. Respondenti uváděli příklady úspěchů i neúspěchů jak ve formálních, tak v neformálních systémech spolupráce. Není tedy jasné, zda je jeden systém výhodnější než druhý. Navzdory úspěšným příkladům jsou však tyto systémy v členských státech EU ve velké míře nedostatečné.

„Pracujeme každý na svém. Víceoborový přístup je složitý a není nám vrozený. Čím více víceoborové odborné přípravy absolvujeme, tím lépe budeme schopni víceoborovým způsobem pracovat.“
(nevládní organizace, Francie)

Respondenti považují za zásadní, aby po celou dobu řízení probíhala koordinace a spolupráce mezi různými zúčastněnými pracovníky s cílem zajistit justici vstřícnou k dětem prostřednictvím snížení počtu výsledků, zkrácení délky řízení, poskytování jednotných informací dětem a ochrany dětí během výsledků. Děti tak dostávají lepší přípravu, informace, ochranu a podporu.

Spolupráce v zájmu optimálních postupů a výsledků

- Členské státy EU, jakož i vnitrostátní a evropská profesní sdružení by měly podporovat institucionální spolupráci a víceoborový přístup a financovat související školicí kurzy.
- Respondenti se domnívají, že chybí mechanismy profesní koordinace nutné pro podporu víceoborového přístupu, což vede k neharmonizovaným postupům a průtahům v řízení. Členské státy EU a případně i EU by měly zajistit zavedení takových mechanismů. V zájmu spolupráce je také třeba podporovat standardní pracovní postupy, kterými se budou pracovníci řídit.

Slibné postupy

Koordinace vyšetřování v trestněprávní a občanskoprávní oblasti

Takzvaný mnichovský model (*Münchner Modell*) v Německu stanoví pokyny pro koordinaci vyšetřování v trestněprávní a občanskoprávní oblasti s cílem zamezit opakovaným výslechům dětí, zejména v případech domácího násilí a pohlavního zneužívání. V jeho rámci se z výslechů dětí povinně pořizují videozáznamy, které se předají orgánům pro ochranu dětí a sdílejí se s vyšetřovateli. Cílem je pomoci rodičům s hledáním řešení v otázkách péče o dítě nebo práva na styk s dítětem prostřednictvím těsné spolupráce a bezodkladného poskytování informací všem subjektům zapojeným do řízení (právníkům, orgánům pro ochranu dětí, odborníkům, právním zástupcům dětí).

Zřízení specializovaných víceoborových oddělení pro dětské oběti

Ve Francii bylo po celé zemi zřízeno asi 50 specializovaných víceoborových lékařsko-právních oddělení v nemocnicích (*Unités d'Accueil Médico-Judiciaires*), která poskytují pomoc v rámci trestních řízení. Tato oddělení často rodiny a děti ihned po vyšetření přímo na místě spojí s nevládními organizacemi, jež poskytují podporu obětem. Jsou také místem, kde společně probíhají výslechy dítěte i lékařská a psychologická vyšetření. Tyto centralizované programy zajišťují, aby se výslechy a vyšetření konaly v prostředí vstřícném k dětem. Díky zefektivnění celého procesu také předcházejí zbytečným průtahům a opakovaným vyšetřením.

Každý rok se tisíce dětí účastní trestních nebo občanských soudních řízení, protože se jejich rodiče rozvádějí nebo protože se staly oběťmi či svědky trestného činu. Tato řízení mohou být pro každého stresující. Agentura Evropské unie pro základní práva (FRA) zkoumala, zda jsou v těchto řízeních dodržována práva dětí. Zjištění agentury FRA z práce v terénu, která vycházejí z rozhovorů s příslušnými pracovníky a s dětmi, ukazují, že než bude v celé Evropské unii (EU) justice vstřícnější k dětem, je ještě třeba ujit velký kus cesty. I když se všechny členské státy EU zavázaly zajistit, aby při všech činnostech týkajících se dětí byl prvořadým hlediskem nejvlastnější zájem dítěte, práva dítěte, jako jsou právo být vyslyšeno, právo na informace, právo na ochranu a právo na nediskriminaci, nejsou vždy naplňována v praxi. Z toho důvodu EU podporuje *pokyny Rady Evropy o justici vstřícné k dětem* z roku 2010. Cílem je pomoci členským státům zlepšit ochranu dětí v jejich soudních systémech a posílit smysluplnou účast dětí a tím také zlepšit fungování justice.

Další informace:

Níže uvedené publikace agentury FRA obsahují další informace o právech dítěte.

- *Mapping child protection systems in the EU* (2014) (Zmapování systémů pro ochranu dětí v EU), <http://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/data-and-maps/comparative-data/child-protection>.
- *Guardianship for children deprived of parental care* (2014) (Opatrovnictví dětí bez rodičovské péče), příručka, <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/guardianship-children-deprived-parental-care-handbook-reinforce-guardianship>.
- *Fundamental rights: challenges and achievements in 2013* (2014) (Základní práva: výzvy a úspěchy v roce 2013), výroční zpráva, <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/fundamental-rights-challenges-and-achievements-2013>.
- *Fundamental Rights Conference 2010: ensuring justice and protection for all children* (2011) (Konference o základních právech 2010: zajištění spravedlnosti a ochrany pro všechny děti), příspěvek na konferenci, <http://fra.europa.eu/en/publication/2011/fundamental-rights-conference-2010-ensuring-justice-and-protection-all-children>.
- *Developing indicators for the protection, respect and promotion of the rights of the child in European Union* (2010) (Vypracování ukazatelů ochrany, dodržování a podpory práv dítěte v Evropské unii), <http://fra.europa.eu/en/publication/2012/developing-indicators-protection-respect-and-promotion-rights-child-european-union>.

Přehled činností agentury FRA v oblasti práv dítěte je k dispozici na adrese: <http://fra.europa.eu/en/theme/rights-child>.

Úřad pro publikace

© Agentura Evropské unie pro základní práva, 2015
Ilustrace: © FRA

Print: ISBN 978-92-9239-764-7, doi:10.2811/20338
PDF: ISBN 978-92-9239-790-6, doi:10.2811/993899

FRA – AGENTURA EVROPSKE UNIE PRO ZAKLADNI PRAVA

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Vídeň – Rakousko
Tel. +43 158030-0 – Fax +43 158030-699
fra.europa.eu – info@fra.europa.eu
[facebook.com/fundamentalrights](https://www.facebook.com/fundamentalrights)
[linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency](https://www.linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency)
twitter.com/EURightsAgency